

Kiss P. Attila

Ki hagyná el Asiát,
Africát, vagy Itáliát,
hogy Germániába menjen?

Germánok a Kárpát-medencében

Who would leave Asia,
Africa or Italy to go to Germania?

Germanic tribes in the Carpathian Basin

MARTIN OPITZ KIADÓ

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM RÉGÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai

Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Volume 27

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai
Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
Nemzetközi szerkesztőbizottság /
International Editorial Board

Heinrich Härke
Eberhard Karls Universität (Tübingen, D)

Oleksiy V. Komar
Institute of Archaeology of NUAS (Kiev, UA)

Abdulkarim Maamoun
Damascus University (Damascus, SY)

Denys Pringle
Cardiff University (Cardiff, UK)

Dmitry A. Stashenkov
Samara Regional Historical Museum (Samara, RU)

Nikolai P. Telnov
Institute of Archaeology (Chişinău, MD)

Kiss P. Attila

*Ki hagyná el Ásiát, Africát,
vagy Itáliát, hogy Germániába
menjen?*

Germánok a Kárpát-medencében

*Who would leave Asia, Africa or Italy
to go to Germania?*

Germanic tribes in the Carpathian Basin

Szerkesztők

JANCSIK BALÁZS – TÜRK ATTILA

BUDAPEST
2022

A kötet a

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM

támogatásával valósult meg

A kutatás és a kötet az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történelmi és Régészeti Kutatócsoport [TKP2020-NKA-11]) projekt keretében valósult meg.

© A szerzők

© Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Régészettudományi Intézet

© Martin Opitz Kiadó

ISBN 978-615-6388-32-2

HU-ISSN 2064-8162

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

Borító: auri grafika

Nyomda: Pauker Nyomdaipari Kft.

TARTALOM

SZERZŐI ELŐSZÓ.....	7
I. BEVEZETŐ.....	9
Farkasszemet nézve	9
II. A MÓDSZERTANI ALAPOK – FORRÁSOK, NÉZETEK, NÉPEK?	13
II.1. Az antik középkor	13
II.2. „Medvebőrös barbárok”	15
II.3. Mennyire voltak barbárok a különböző germán csoportok tagjai?	24
II.4. A kutatás forrásbázisa: az ásó és a toll	30
A régészet és történettudomány lehetőségei és korlátai	30
III. CSÁSZÁRKORI GERMÁNOK.....	41
III.1. A barbár vadságnál is vadabb népek, avagy kik is a germánok?	41
III.2. Az első germánok a Kárpát-medencében: kvádok, vandálok, gótok	45
III.3. Egy kis csoport útjának kezdete – a gepidák	81
III.4. Hogyan éltek a császárkor germánjai? Mindennapi élet, harcászat, vallás	84
III.5. Vallás.....	95
IV. A hun korszak és a hosszú 5. század	103
IV.1. Elnyomás, vagy felemelkedés? Germán népek a Hun Birodalom árnyékában	103
IV.2. Harc a hunok örökségéért	122
IV.3. Az integráció másik útja – zsoldosként a birodalmak szolgálatában	127
IV.4. Rómaiak, szentek és germánok: a Rugi Királyság.....	131
IV.5. A Gepida Királyság megalakulása és története a 6. század elejéig.....	137
IV.6. A hun kor örökösének művelődése – régészeti leletek az 5. század második feléből	146
V. AZ INTRIKÁK KORA – A 6. SZÁZAD	159
V.1. Egy új erő megjelenése: a langobardok.....	159
V.2. Kísérlet egy Gepida Birodalom létrehozására? A gepida-langobard szembenállás évtizedei	172
V.3. Fapadossal a világ körül, avagy az univerzális békefenntartók – A herulok esete.....	181
VI. AZ ANYAGI KULTÚRA A 6. SZÁZADBAN.....	191
VI.1. A soros temetők	191
VI.2. Gepida és langobard? Avagy mi rejlik a nevek mögött?	197
VI.3. Kereskedelmi és távolsági kapcsolatok	199
VI.4. A harcosok világa.....	210
VI.5. Az otthon maradók – a nők szerepe a társadalomban.....	223
VI.6. Települések, életmód	237
VII. THOR ÉS KRISZTUS? HITVILÁG ÉS VALLÁS.....	249
VII.1. A pogányok hite.....	249
VII.2. A germán kereszténység – az arianizmus	261
VIII. A maradók és távozók. Mi maradt a helyi germánokból?	271
A Gepida Királyság bukása és a népesség avar kori továbbélése, valamint a langobardok útja Lombardiáig.....	271
VIII.1. Akik maradtak.....	271
VIII.2. Akik mentek. A langobardok esete – útban a világhír felé	285

IX. EGY RÉG LÁTOTT ISMERŐS A BIRODALOM PEREMÉN	293
Záró gondolatok.....	293
“WHO WOULD LEAVE ASIA, AFRICA OR ITALY TO GO TO GERMANIA?”	297
Germanic tribes in the Carpathian Basin	297
A KÉPEK FORRÁSA.....	313
BIBLIOGRÁFIA.....	325
Írott források	325
Szakirodalom	326

SZERZŐI ELŐSZÓ

Jelen sorok szerzője a kutatók számára létező egyik legnehezebb feladatra vállalkozott az olvasó által kézben tartott könyv közrebocsátásával. A szakmai és az érdeklődő nagyközönség számára közérthető formában a múlt iránti érdeklődést felkelteni (természetesen úgy, hogy a tudományos tények is pontos rögzítésre kerüljenek) a mai korszak eszközeinek digitális „csábításai” mellett a gutenbergi univerzum eszköztárával szinte már lehetetlen. E munka elvégzésének megkísérlése azonban minden tudományos kutatással foglalkozó szakember számára elemi kötelességnek tekinthető.

I. (Nagy) Theoderich, Attila, Odoacer mind a világtörténelmet formáló olyan egyéniségek voltak, akiknek neve ma is széles körben ismert. Velük ellentétben Vannius, Ardarich, Kuniumund, vagy éppen Alboin alakjához nem kapcsolódnak könnyen előhívható képek és asszociációk. Ugyanez mondható el az őket körülvevő világról, tárgyakról, korszellemről, vagy hiedelmekről is. Az olvasó által kézben tartott könyv ezt a hiányt szeretné pótolni, kifejezetten a „sötét századokban” élő barbárok sokkal inkább színesnek mondható világának bemutatásával. A történettudomány, a régészet, a filológia és az újabban a rekonstrukciók fontos forrásbázisát biztosító természettudományok számos olyan új eredményt szolgáltatottak, melyek jelentősen átrajzolták a korszakról alkotott elképzeléseinket. Térségünk ezekben az évszázadokban sajnálatos módon nem minden esetben ragadta meg az antik szépírók képzeletét, aminek köszönhetően az itt élő közösségek mindennapi életéről roppant kevés feljegyzés született. A tudósítások hiányának köszönhetően jelen könyv hasábjain sok esetben a jobb forrásadottságokkal rendelkező csoportokról és területekről származó, szemléletes párhuzamok is megjelennek a jobb megértés biztosításának érdekében. A helyi barbárok történeti szerepét és a korszak kultúrájában elfoglalt helyét ugyanakkor a szélesebb történeti és régészeti kontextus ismertetésével kívántam szemléltetni.

A Kárpát-medencében megtelepedő germánok történetét és régészeti emlékeit bemutató kötet a szakmai közönség mellett a korszak és a téma iránt érdeklődőknek, valamint a történész és régész ta-

nulmányaikat megkezdő egyetemi hallgatóknak készült. Hazánkban a történeti korszakokat bemutató ismeretterjesztő munkák esetében még nem minden esetben számít bevett elemnek a száraz szakszövegtől sokszor elrugaszkodottabb stílus és a modern kultúrára reflektáló analógiák felsorakoztatása. A főként angolszász világban alkotó történészek ezeket az írói eszközöket már évtizedek óta alkalmazzák nem csak az ismeretterjesztő, hanem szakmunkáik megírásakor is. A népvándorlás korral foglalkozó hazai munkák lelkes olvasói számára ez a fajta attitűd nem lehet ismeretlen, hiszen az 1970-80-as években László Gyula és Bóna István is számos ilyen, zseniális stílusban megírt munkával gazdagította szakmai irodalmunkat. Élményszámba menően megfogalmazott soraik és magvas gondolataik számos fiatal és idős érdeklődő múlt iránti elkötelezett szenvedélyének szolgáltattak táptalajt. Remélhetően ez az „újrakezdő”, a maga módján sokkal szerényebb kísérlet is megtalálja majd azt az olvasó közeget, mely nyitott az ilyen típusú ismeretátadásra.

Az események és jelenségek jobb megértésének, valamint a szórakoztatás elősegítésének érdekében több helyen is modern analógiák segítségével próbáltam az egykor volt világot és életet közelebb hozni a mai olvasóhoz. Az egyébként is rengeteg információval terhelt főszöveg mellett a kötetben ezért található közel 200 illusztráció is, mely segíthet az elmúlt korok jelenségeinek jobb megismerésében. A könyvben található képek és a hozzájuk kapcsolódó bőséges leírások kettős funkcióval bírnak: egyrészt bemutatják és kiegészítik a szövegben leírt ismereteket, másrészt pedig olyan többlet információkat tartalmaznak, melyek a főbb mondanivalóhoz képest kiegészítő érdekességeket hordoznak magukban. A korszak és a népvándorlás kori kultúra világába történő elmélyülést segítik továbbá a szövegek mellett elhelyezett QR kódok is, melyek révén akár egy kora középkori „színházi” élményt is átélhet a nyájas olvasó. Természetesen a kötet ismeretein fellelkesülő érdeklődők a lábjegyzetekben elhelyezett szakirodalmi hivatkozások segítségével léphetnek egy új útra és bővíthetik tovább az itt megszerzett ismereteiket is.

Jelen munka egy hosszabban érlelődő folyamat részeként született meg. Első had- és fegyvertörténeti részeinek vázlatai még 2016–2019 között születtek meg (NKFI PD-16 121341 pályázat keretében), majd pedig az NMI László Gyula Intézet és a Magyarágkutató Intézet Régészettudományi Kutatóközpontjának berkein belül kezdődött meg a kézirat első „ösváltozatának” elkészítése. Az idő előrehaladtával a sorok száma csak nő-tön-nőt és a hosszú időszakot bemutató részek újabb fejezetekkel bővültek. A kézirat végleges, teljesen átalakított és az 5. századot bemutató részekkel teljes formáját a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészettudományi Intézetének kutatócsoportjában nyerte el (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történeti és Régészeti Kutatócsoport [TKP2020-NKA-11] projekt).

A hosszúra nyúlt előszó végén természetesen szeretnék köszönetet mondani jelen munka megírásában és megjelentetésében nyújtott elévülhetetlen segítségéért Türk Attilának és Jancsik Balázsnak (PPKE BTK Régészettudományi Intézet), akik a TKP projekt levezénylésében, a kézirat megírásban és a formai kivitelezésben nyújtottak páratlan segítséget; Szabados Györgynek és Hoppál-Terebessy Rékának (korábbi László Gyula Intézet) az ötletért és

az „ösváltozat” átnézéséért; Vida Tivadarnak (ELTE BTK Régészeti Intézet), B. Tóth Ágnesnek (SZTE BTK Régészeti Tanszék), Szenthe Gergelynek (MNM), Soós Eszternek (PTE BTK Régészeti intézet), Takács Miklósnak, Vass Lórántnak (PPKE BTK Régészettudományi Intézet), Neményi Rékának és Haramza Márknak (JPM Régészeti osztály), Gáll Erwinnek (Vasile Pârvan Régészeti Intézet, Bukarest), Dieter Quastnak (RGZM) a hosszú megtermékenyítő beszélgetésekért és szakmai tanácsokért; valamint Hézsér Benedeknek (Norde Gard – az Északi Gárda), Baumgartner Ádámnak (Isenbrand saga) és Németh Miklósnak a hagyományörző fotókért. A szakmai útmutatás és segítség mellett külön hála és köszönet illeti elsősorban az irántam mutatott türelméért édesapámat, édesanyámat, öcsémet, Jucit, mamát, Béla papát, valamint keresztfiaimat (Ábrahám Tamás és Nagy Kristóf). Segítségéért és javaslataiért külön szeretnék köszönetet mondani páromnak, Varga Mariannának (ELKH Nyelvtudományi Kutatóközpont), aki mindig csillogó szemmel hallgatja a germánokról és szokásaikról, valamint a ravennai mozaikokon megjelenő gazdátlan Theoderich kézről szóló történeteimet is.